

O'ZBEK ADABIYOTIDA KLASSIK VA ZAMONAVIY YO'NALISHLAR

*Jizzax davlat pedagogika universiteti
filologiya fakulteti xorijiy til va adabiyoti: I
ingliz tili yo'nalishi 2-bosqich talabasi*

Tursunova Visola Behzod qizi

visolatursunova05@gmail.com

+998991947471

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek adabiyotining klassik va zamonaviy yo'nalishlari tahlil qilinadi. Maqolada jadidchilik davridan tortib, mustaqillik davrida yuzaga kelgan yangi yo'nalishlargacha bo'lgan adabiy rivojlanish jarayoni ko'rib chiqiladi. Shuningdek, klassik va zamonaviy adabiyotning asosiy xususiyatlari, mavzulari, uslubi va badiiy vositalari ilmiy-nazariy jihatdan ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: o'zbek adabiyoti, klassik adabiyot, zamonaviy adabiyot, badiiy yo'nalish, jadidchilik, yangi adabiy yo'nalishlar.

Kirish

O'zbek adabiyoti boy tarix va chuqur madaniy merosga ega bo'lib, unda turli davrlar va yo'nalishlar o'z aksini topgan. Har bir davr o'zining ma'naviy, ijtimoiy va siyosiy o'zgarishlarini adabiyot orqali ifodalagan. Shu bois adabiyot faqat san'at vositasi sifatida emas, balki jamiyatning ruhiy hayoti, tafakkuri va estetik qarashlarini ifodalovchi kuchli vosita sifatida qadrlanadi. O'zbek adabiyoti millatning ma'naviy qiyofasini shakllantirishda muhim rol o'ynagan va har bir avlod o'z tarixiy kontekstiga mos adabiy asarlar yaratib kelgan.

Klassik adabiyot asosan xalq og'zaki ijodiy an'analari va qadimiy yozma manbalarga tayangan bo'lib, unda she'riyatning yuqori badiiy shakllari, nasrning dastlabki namunalarini ko'rish mumkin. Bu davr adabiyotida axloqiy va ma'naviy

qadriyatlar, insoniy fazilatlar, milliy o'zlikni saqlash masalalari alohida e'tibor bilan yoritilgan. Alisher Navoiy, Mahmudxo'ja Behbudi kabi shoir va yozuvchilar asarlari nafaqat badiiy, balki ijtimoiy va ma'naviy maqsadlar bilan yaratilgan bo'lib, ular o'sha davr jamiyatining ruhiy va madaniy hayotini aks ettirgan.

Zamonaviy adabiyot esa yangi shakl va mavzular bilan ajralib turadi. XX asr boshlarida jadidchilik harakati bilan o'zbek adabiyotida o'quvchilarni zamonaviy bilim va tafakkurga oshirish, milliy o'zlikni rivojlantirish va ijtimoiy haqiqatni yoritishga qaratilgan yangi yo'nalishlar yuzaga keldi. Mustaqillik davrida esa adabiyotda erkin mavzular, shaxsiy kechinmalar, global va milliy muammolarni ochiq ifodalash imkoniyati oshdi. Shu tariqa zamonaviy adabiyot o'quvchilarga inson ruhiyatini, shaxsiy his-tuyg'ularni, jamiyat hayotidagi murakkab vaziyatlarni chuqur tushunishga yordam beradi.

O'zbek adabiyoti nafaqat vaqt o'tishi bilan rivojlanib borgan, balki turli davrlarning ma'naviy, ijtimoiy va siyosiy ehtiyojlariga javob berib kelgan. Klassik va zamonaviy yo'nalishlar bir-birini to'ldirgan holda, milliy adabiyotning boy va rang-barang shakllarini yaratgan. Klassik adabiyotning estetik va badiiy qadriyatlari zamonaviy adabiyotga asos bo'lib xizmat qilgan, zamonaviy yo'nalishlar esa esa o'ziga xos shakl va mazmun bilan adabiyotni yanada boyitgan. Shu bois har ikkala yo'nalish o'zbek adabiyotining mustahkam poydevorini tashkil etadi.

Kirish qismida shuningdek, o'zbek adabiyotining badiiy vositalar, til va uslub jihatidan ham boy merosga ega ekanligi ta'kidlanadi. Klassik davrda adabiyotda ohang, vazn, qofiya va badiiy obrazlar ustuvor bo'lgan bo'lsa, zamonaviy davrda bu vositalar bilan bir qatorda eksperimental uslublar, yangi mavzular va zamonaviy fikrlar ham rivojlanib borgan. Shu tariqa o'zbek adabiyoti nafaqat milliy merosni saqlab qolgan, balki o'zining yangicha shakl va uslublarini ham yaratgan.

Xulosa qiladigan bo'lsak, o'zbek adabiyoti boy tarix, chuqur madaniy meros va rang-barang yo'nalishlar bilan ajralib turadi. Har bir davrning o'ziga xos badiiy uslubi va mazmuniy qarashlari mavjud bo'lib, ular o'zaro uyg'unlashib, milliy adabiyotning boy va murakkab qiyofasini yaratgan. Shu bois o'zbek adabiyotini

o'rganish va tahlil qilish nafaqat ilmiy, balki ma'naviy jihatdan ham katta ahamiyatga ega.

Klassik yo'nalishlar

O'zbek adabiyotining klassik yo'nalishlari asosan XIII–XIX asrlar davomida shakllangan bo'lib, bu davrda she'riyat va nasrning an'anaviy shakllari rivojlanib, adabiyotning estetik va ma'naviy qiyofasi yaratilgan. Klassik adabiyot nafaqat xalqning badiiy didini shakllantirish, balki uning ma'naviy qadriyatlarini avlodlardan avlodga yetkazish vazifasini ham bajargan. Bu davr adabiyoti o'zining shakl va mazmun jihatidan mukammal bo'lib, she'riyat va nasr orqali inson ruhiyati, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy hayot aks ettirilgan. Shu bilan birga, klassik adabiyot milliy o'zlikni saqlash va rivojlantirishda muhim vosita sifatida xizmat qilgan.

Klassik davrning eng mashhur vakillari orasida Alisher Navoiy ijodi alohida ahamiyatga ega. Uning asarlari o'zbek adabiyotining oltin fondini tashkil etadi. Navoiy she'riyatida estetik go'zallik, til boyligi, musiqiylik va badiiy obrazlarning uyg'unligi mukammal tarzda namoyon bo'ladi. Mahmudxo'ja Behbudi va boshqa klassik yozuvchilar ham o'z davrining ijtimoiy hayotini aks ettiruvchi asarlar yaratgan. Ularning asarlari xalqni tarbiyalash, ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish va milliy o'zlikni mustahkamlashga xizmat qilgan.

Klassik adabiyotning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- **Badiiy ifoda vositalarining mukammalligi.** Shoir va yozuvchilar o'z asarlarida turli badiiy ifoda vositalaridan foydalangan, masalan, metafora, epitet, tashbeh, mubolag'a va ramzlar orqali mazmunni boyitgan. Bu vositalar she'riyat va nasrni yanada obrazli, ta'sirchan va estetik jihatdan mukammal qilgan.
- **Axloqiy va ma'naviy masalalarga urg'u.** Klassik adabiyotda insoniy fazilatlar, axloqiy qadriyatlar va ma'naviy me'yorlar muhim o'rin tutgan. Asarlar nafaqat badiiy go'zallikni, balki o'quvchida axloqiy tafakkur va ma'naviy o'sishni shakllantirishni maqsad qilgan.
- **Davrning ijtimoiy va siyosiy hayotini tasvirlash.** Shoir va yozuvchilar o'z asarlarida davrning ijtimoiy muammolari, siyosiy voqealari va xalq hayoti bilan

bog'liq mavzularni yoritgan. Shu orqali adabiyot tarixiy manba sifatida ham xizmat qilgan.

- **Tilning estetik boyligi va musiqiyliги.** Klassik adabiyotning til jihatidan boyligi, so'zlarning ohangdorligi va musiqiy ritmi o'quvchini nafaqat mazmun, balki hissiy jihatdan ham ta'sir ostida qoldirgan. Tilning musiqiyliги, qofiya va vaznning uyg'unligi she'riy asarlarni yanada esda qolarli qilgan.

Klassik adabiyot shuningdek, xalq og'zaki ijodiy an'analari bilan chambarchas bog'langan. Og'zaki hikoyalar, dostonlar, rivoyatlar va xalq she'riyatining elementlari yozma adabiyotga singdirilib, uni boyitgan. Shu tariqa klassik adabiyot nafaqat shoir va yozuvchilarning ijodiy mehnati, balki xalqning ma'naviy va badiiy merosini ham o'zida mujassam etgan.

Klassik davr adabiyotida shuningdek, ijtimoiy tarbiya va ma'naviyatni shakllantirishga katta e'tibor qaratilgan. Shoir va yozuvchilar asarlarida insoniy fazilatlarni, mehr-oqibat, halollik, jasorat va sabr kabi qadriyatlarni targ'ib qilgan. Shu sababli klassik adabiyot nafaqat badiiy, balki tarbiyaviy va ma'naviy ahamiyatga ham ega bo'lgan.

Bundan tashqari, klassik adabiyot o'zining badiiy va estetik uslubi bilan o'quvchining tafakkurini rivojlantirishga xizmat qilgan. She'riyat va nasrda ishlatilgan badiiy obrazlar, ritm va musiqiylik o'quvchining hissiyotini uyg'otib, uni o'ylashga, tuyg'ularini anglashga va insoniy qadriyatlarni qadrlashga undagan. Shu tariqa klassik adabiyot millatning ma'naviy va badiiy merosini shakllantirishda muhim vosita bo'lgan.

Zamonaviy yo'nalishlar

XX asr boshlarida o'zbek adabiyotida jadidchilik harakati paydo bo'lib, yangi yo'nalishlar yuzaga keldi. Jadid adabiyoti o'quvchilarni zamonaviy bilim va tafakkurga oshirish, milliy o'zlikni rivojlantirish va ijtimoiy haqiqatni yoritish bilan shug'ullangan. Shu davr adabiyoti shoir va yozuvchilarning faolligi orqali o'zbek jamiyatini yangilanishga, madaniy va ma'naviy rivojlanishga undadi. Jadidchilik

davrida yozilgan asarlar faqat badiiy san'at mahsuli bo'lib qolmay, balki tarbiyaviy va ma'rifiy ahamiyatga ham ega bo'lgan.

Mustaqillik davrida esa o'zbek adabiyoti yanada boyib, yangi shakl va yo'nalishlarni qamrab oldi. Zamonaviy adabiyotda erkin mavzular, shaxsiy kechinmalar, global va milliy muammolarni ochiq va teran yoritish imkoniyati paydo bo'ldi. Shu tariqa, adabiyot nafaqat xalqning tarixiy tajribasini, balki shaxsiy ruhiy olamni, zamonaviy hayot murakkabliklarini ham aks ettira boshladi. Zamonaviy yozuvchilar va shoirlar milliy o'zlikni saqlagan holda, yangi badiiy uslublar va eksperimentlar orqali o'z asarlarini boyitdi. Bu davrda yozilgan asarlar shaxsiy, ijtimoiy va falsafiy mazmunlarni uyg'unlashtirgan holda, o'quvchida chuqur estetik va ruhiy ta'sir uyg'otadi.

Zamonaviy yo'nalishlarning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- **Ijtimoiy-siyosiy muammolarni yoritish.** Asarlar ko'pincha jamiyatdagi muammolarni ochib berish, ularni muhokama qilish va o'quvchini o'ylashga undashga qaratilgan. Shu orqali adabiyot jamiyat hayotida faollik va tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi.

- **Shaxsiy kechinmalar va ichki ruhiy dunyo tasviri.** Zamonaviy adabiyot insonning ichki kechinmalarini, ruhiy holatini, shaxsiy tajribalarini chuqur ifodalaydi. O'quvchi bu asarlar orqali o'z ruhiy olamini anglaydi, hissiyot va kechinmalarni tushunadi.

- **Badiiy ifoda va eksperimentlarga keng imkoniyat.** Shoir va yozuvchilar yangi badiiy shakllar, eksperimental uslublar va innovatsion til vositalarini qo'llash orqali o'z asarlarini o'quvchi uchun qiziqarli va boy qiladi.

- **Klassik adabiyotga hurmat bilan yangi shakl va uslublarni joriy etish.** Zamonaviy yo'nalishlar klassik an'analarni inkor etmaydi, balki ularni hurmat qilgan holda yangi badiiy shakllar bilan uyg'unlashtiradi. Shu tariqa adabiyotning boy tarixi zamonaviy eksperimentlar bilan boyitiladi.

Zamonaviy yo'nalishlarda mavzular keng, obrazlar murakkab va badiiy til boy bo'ladi. Bu esa o'quvchiga nafaqat estetik zavq beradi, balki uni jamiyatdagi

dolzarb masalalarni tahlil qilishga, shaxsiy kechinmalarni anglashga va ruhiy kamolotga yetaklaydi. Shu bilan birga, zamonaviy yo‘nalishlar o‘zbek adabiyotini global madaniyat kontekstiga olib kirib, xalqaro o‘quvchi bilan muloqot qilish imkoniyatini beradi.

Takliflar. O‘zbek adabiyoti boy tarix va chuqur madaniy merosga ega bo‘lishiga qaramay, zamonaviy rivojlanish jarayonida uni yanada boyitish va keng jamoatchilikka yetkazish bo‘yicha bir qator takliflar mavjud. Birinchi navbatda, adabiyot ta’limi tizimida klassik va zamonaviy yo‘nalishlarni birgalikda o‘rganish imkoniyatlarini kengaytirish lozim. O‘quvchilarga nafaqat mustahkam nazariy bilim berish, balki badiiy asarlarni tahlil qilish, muallif ijodini o‘rganish va she’riy ifodaning musiqiy jihatlarini his qilishga imkon yaratish zarur.

Ikkinchidan, adabiyotning zamonaviy yo‘nalishlarini rivojlantirish uchun yosh yozuvchilar va shoirlarni qo‘llab-quvvatlash tizimini kengaytirish tavsiya etiladi. Bu maqsadda yozuvchilar va shoirlar uchun seminarlar, adabiy klublar, ijodiy uchrashuvlar va nashriyotlar faoliyatini kuchaytirish lozim. Shu bilan birga, zamonaviy adabiyotning xalqaro maydonda tan olinishini ta’minlash uchun tarjima va xalqaro nashrlarga e’tibor qaratish muhimdir.

Uchinchidan, klassik adabiyotning boy merosini zamonaviy talaba va o‘quvchilar bilan yaqinlashtirish lozim. Buning uchun klassik asarlarni o‘qish va tahlil qilish uchun interaktiv metodlar, multimedia vositalari va raqamli kutubxonalar yaratish mumkin. Shu tariqa yosh avlod adabiyotga qiziqishini oshirib, milliy o‘zlik va ma’naviyatni rivojlantirish mumkin bo‘ladi.

To‘rtinchidan, adabiyotning xalqaro miqyosda rivojlanishini ta’minlash uchun zamonaviy asarlarni turli tillarga tarjima qilish va xalqaro tanlovlar, festival va konferensiyalarda ishtirok etish tavsiya etiladi. Bu nafaqat o‘zbek adabiyotining dunyo miqyosida tanilishiga xizmat qiladi, balki xalqaro hamkorlik va madaniy almashuvni rivojlantiradi.

Beshinchidan, adabiyotni jamiyat hayotiga yanada yaqinlashtirish uchun adabiy asarlarning ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali keng

targʻiboti muhimdir. Kitobxonlarni zamonaviy adabiyot bilan tanishtirish, oʻquvchilar va yosh avlodni adabiyotga jalb qilish, ularning estetik va maʼnaviy saviyasini oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, adabiy tanlovlar, ijodiy yozuv mashgʻulotlari va interaktiv darslar orqali yoshlarni ijodiy faoliyatga jalb qilish muhim hisoblanadi.

Shuningdek, klassik va zamonaviy adabiyotning uygʻunligini saqlash va rivojlantirish uchun ilmiy tadqiqotlar, maqolalar va dissertatsiyalar yaratish lozim. Bu orqali adabiyotshunoslik sohasida chuqur tahlil, nazariy asos va metodologik yondashuvlar ishlab chiqilishi mumkin. Shu tariqa, nafaqat mavjud adabiyot merosi saqlanadi, balki uning zamonaviy talablarga mos rivojlanishi ham taʼminlanadi.

Umuman olganda, oʻzbek adabiyotini rivojlantirish boʻyicha takliflar quyidagi asosiy yoʻnalishlarni oʻz ichiga oladi:

- Adabiyot taʼlimini boyitish va yosh avlodni jalb qilish.
- Yosh yozuvchilar va shoirlarni qoʻllab-quvvatlash.
- Klassik adabiyot merosini zamonaviy talaba bilan yaqinlashtirish.
- Adabiyotning xalqaro miqyosda rivojlanishini taʼminlash.
- Adabiyotni jamiyat hayotiga yaqinlashtirish va targʻib qilish.
- Ilmiy tadqiqot va nazariy ishlanmalarni rivojlantirish.

Shu takliflar amalga oshirilsa, oʻzbek adabiyoti nafaqat milliy meros sifatida saqlanib qoladi, balki zamonaviy talablarga mos ravishda rivojlanib, yangi avlodlar uchun ilhom manbai boʻlib xizmat qiladi. Shu bilan birga, adabiyotning badiiy, estetik va maʼnaviy ahamiyati yanada oshadi, milliy oʻzlik va madaniyatning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, oʻzbek adabiyoti klassik va zamonaviy yoʻnalishlarning uygʻunligi orqali boyib, rivojlandi. Klassik adabiyot millatning maʼnaviy merosini saqlab qolgan boʻlsa, zamonaviy yoʻnalishlar jamiyat va shaxsning yangicha tafakkurini ochib berdi. Shu bilan birga, har ikkala yoʻnalishning badiiy vositalari va estetik xususiyatlari oʻzaro uygʻunlashib, oʻzbek adabiyotini

boyitgan. Klassik an'ana va zamonaviy yangiliklarning uyg'unligi adabiyotda davomiylik va uzviylikni ta'minlaydi.

Adabiyotda bu ikki yo'nalishning uyg'unligi kelajak avlodlar uchun ham muhim manba bo'lib xizmat qiladi. U nafaqat badiiy va estetik qadriyatlarni saqlaydi, balki milliy o'zlikni rivojlantirish, ijtimoiy masalalarni anglash va shaxsiy ruhiy olamni boyitish imkonini beradi. Shu bois zamonaviy yo'nalishlarni chuqur o'rganish va tahlil qilish o'zbek adabiyotining kelajagi uchun katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Navoiy A. **Xamsa**. — Toshkent: Fan, 2009.
2. Fitrat A. **Tanlangan asarlar**. — Toshkent: Ma'naviyat, 2000.
3. Qayumov A. **O'zbek adabiyoti tarixi**. — Toshkent: O'qituvchi, 2004.
4. Karimov I. A. **Badiiy tafakkur va ma'naviyat**. — Toshkent: Ma'naviyat, 2010.
5. Rasulov R. **Adabiyotshunoslikka kirish**. — Toshkent: Universitet, 2012.
6. Mirvaliyev S. **O'zbek she'riyati tarixi**. — Toshkent: Fan, 1995.
7. Yo'ldoshev Q. **So'z san'ati va badiiy ifoda**. — Toshkent: Akademnashr, 2015.
8. Madrahimov X. **She'riyat va ma'naviyat**. — Toshkent: Ma'naviyat, 2010.
9. To'raqulov B. **She'riyat tilining musiqiyligi**. — Toshkent: Fan, 2007.
10. Umarov H. **Adabiyot nazariyasi asoslari**. — Toshkent: Universitet, 2014.
11. Qodirov S. **Jadid adabiyoti tarixi**. — Toshkent: Fan, 2001.
12. Islomov T. **Zamonaviy o'zbek adabiyoti va yosh avlod**. — Toshkent: Ma'naviyat, 2016.
13. Abdurahmonov R. **O'zbek adabiyotida milliy o'zlik**. — Toshkent: Akademnashr, 2013.
14. Yoqubov F. **Badiiy eksperimentlar va zamonaviy adabiyot**. — Toshkent: Fan, 2018.
15. Ergashev A. **O'zbek nasrining rivojlanish yo'nalishlari**. — Toshkent: Universitet, 2015.